

FOTO: HET WESTERKWARTIER.

DAT KAN INTER-ACTIEVER!

De toekomst van sportstadions in het digitale tijdperk

Door Dirk van Weelden (in samenwerking met ZJA Architecten)

State of the Art, de rubriek over nieuwe ontwikkelingen in de wereld van de sportfaciliteiten, wil deze jaargang geen verbluffende oplossingen presenteren, maar vragen stellen. Vragen naar de toekomst van het sportgebouw. In deze vierde en laatste aflevering gaan Rein Jansma (ZJA architecten) en Dirk van Weelden terug naar de fundamenteën en vragen zich af: waarom kijken mensen naar sport en wat gebeurt er met ze als ze dat doen? Verandert daar iets aan, nu een digitale mediacultuur steeds meer invloed krijgt op het dagelijks leven en dus ook op de sport? Veranderen sportgebouwen daardoor in de toekomst, of verandert vooral hun gebruik?

Tijdens een festival kijken bezoekers massaal naar een wedstrijd van Oranje tijdens het WK van 2014.

“

MENSEN ZIJN NEUROLOGISCH GEPROMMEERD DE BEWEGINGEN VAN ANDEREN ACTIEF TE 'LEZEN'

Nachter bekeken is een voetbalwedstrijd, zoals in het liedje van Louis Davids uit de jaren '30, toen voetbal net een volkssport aan het worden was, maar een vreemd gebeuren. Tweeëntwintig volwassenen in korte broeken die op een grasveld achter een bal aanrennen om ertegen te schoppen of richting doel proberen te krijgen met hun hoofd. Er is ook nog iemand met een fluitje die bevelen geeft. Meestal kort nadat spelers elkaar omver geduwd hebben of tegen enkels geschopt hebben in plaats van tegen de bal. Twee spelers die zo slim zijn niet achter de bal aan te hollen, mogen er met hun handen aankomen, de rest niet. Ja, behalve als de bal buiten de krijtlijnen rolt. Dat hele theater gaat dan anderhalf uur door, met een theepauze van een kwartier. Zo bekeken is de opwinding op het veld en op de tribune slecht te begrijpen. Iets vergelijkbaars kun je zeggen over tennis, atletiek, basketbal of turnen. De vraag is wat er gebeurt tussen de verichtingen van de atleten en spelers en de toeschouwers. Waaruit bestaat het plezier, de opwinding en de betrokkenheid, die zich ook buiten de wedstrijden om onverminderd laat gelden? Wat trekt mensen precies aan? Ontwerpers en ontwikkelaars die willen inspelen op de snelle ontwikkelingen op het gebied van sport en sportbeleving doen er goed aan te vragen naar de fundamentele drijfveren die maken dat mensen sport volgen. Of het nu bij de korfbalclub van de kinderen is of via elektronische media.

ACTIEF KIJKEN MET SPIEGELNEURONEN

De eerste drijfveer heeft een fysieke basis. Mensen zijn neurologisch geprogrammeerd de bewegingen van anderen actief te 'lezen'. Daarmee wordt bedoeld dat zogenaamde spiegelneuronen in onze hersenen geprikkeld worden bij het

zien van de betreffende beweging. Uit onderzoek blijkt dat het zien van bewegingen delen in ons brein activeert die met het maken van die beweging verbonden zijn. Op neurologisch niveau boksen we mee met de bokkers in de ring. De delen van ons brein die de armspieren aansturen worden geprikkeld bij het zien van een rechtse hoek. En de spieren zelf worden ook vaak geactiveerd. Of we nu thuis of in een café voor het scherm zitten of op de tribune, lichamen bekeken is sportkijken geen passieve bezigheid. Afgezien van de verhoogde hartslag maken de armen en benen van de toeschouwers ingeslikte sla-, schop-, fiets- en zwembewegingen als het spannend wordt. Daarop volgt het vloeken, op tafel slaan, juichen en schreeuwen, afgesloten met een eventuele polonaise. Dit hypnotiserende effect van het kijken naar spelers en atleten is de basis voor wat David Foster Wallace in zijn befaamde essay over Roger Federer ('Roger Federer as Religious Experience') aanmerkte als de diepste basis van de fascinatie voor sport. Het kijken naar mensen die uitblinken in een sport verzoent ons met het feit dat we lichamen hebben, of preciezer, met het feit dat onze eigen lichamen onhandig, stram, zwak en onvolmaakt zijn. Dat de zwaartekracht, erfelijke belasting, chronische klachten, ouderdom ons neerdrücken. Met de moeiteloze backhand langs de lijn, de acrobatische omhaal, de onwaarschijnlijke dunk wordt het latente droombeeld dat tegenover ons besef van lichamelijke beperking staat op slag werkelijkheid! De kwetsbaarheid, het ongemak, de onvrede en de onvolkomenheden die bij ons lichaam horen, en waar we liever niet aan denken, worden voor onze ogen weggevaagd, verslagen, ja, goedgemaakt. Het lichaam is opeens een feest, een explosie van schoonheid en vrijheid. De spiegelneuronen maken dat we tot in de beweging zelf empathisch kunnen zijn met de uitzonderlijke atletische prestaties. En het geluksgevoel is nog groter naarmate we meer ervaring hebben met de bewegingen in kwestie: iemand die na jaren ijverig trainen matig tennist en het spel dus goed kent, waardeert de sublieme versmelting van kracht, timing en elegantie in het spel van Federer; hij vereenzelvigd zich er nog beter en gretiger mee. Hetzelfde geldt voor voetbal, golf of zwemmen. Dit is de basis van het

begrip 'sportheld'. Iemand die op basis van een uitzonderlijke sportief vermogen mensen een diep geluksgevoel kan geven, dat het eigen zo beperkte lichaam voor even doet vergeten.

SPORT ALS SOCIAAL THEATER

De tweede drijfveer die mensen aan sportbeoefening en het bekijken en volgen van sport bindt, is een sociale kracht. Niet alleen praktisch en dagelijks, zoals in het geval van iemand die geboren wordt in een 'handbalfamilie', waardoor vrije tijd, vriendschappen, maatschappelijke ervaring en de eerste stappen in de liefde verweven zijn met de sport. Nee, het sociale element speelt juist ook sterk mee als een groepje mensen besluit samen naar het Nederlands elftal te kijken, de tuin versiert, een minitribune bouwt, burens uitnodigt, de frituurpan op het vuur zet en zich in een oranje outfit hijst. De sociale dimensie van sport reikt van de posters boven het bed, de voetbalplaatjes die geruild worden op school en de felbegeerde shirts van renners en spelers, tot de dracht van sportkleden en -schoenen ook als er helemaal geen sport beoefend of wedstrijden bezocht worden. Het valt moeilijk te ontkennen dat er magische en tribale sentimenten meespelen bij de clubliefde of verering van kampioenen. De krachten die dit vrijmaakt zijn enorm. Nergens is dat beter te zien dan in een stadion of schaatshal. De atmosfeer die ontstaat door het publiek, de interactie tussen sporters en massa kan als de enige toegestane vorm van doping gelden: sociale doping, die spelers en atleten boven zichzelf laat uitstijgen. De sociale verbinding tussen supporters onderling en hun

“ DE COMBINATIE VAN FYSIEKE ACTIVITEIT, SOCIALE MEDIA EN AUGMENTED REALITY KAN TOT NIEUWE VORMEN VAN SPORT EN SPEL AANLEIDING GEVEN

beleving van sporters en wedstrijden wordt onderkend, niet alleen door de commercie, maar juist ook door beleidsmakers en liefdadigheidsinstellingen. Denk aan de vele initiatieven om door sportbeoefening de gezondheid, de sociale cohesie en de integratie van minderheden te stimuleren. Of aan de populariteit van de Alpe d'Huez, waarop een evenement is gebaseerd waarin amateursporters zich laten sponsoren en geld inzamelen voor de kankerbestrijding. In de sportaccom-

FOTO: BODEGRAAFS NIEUWSBLAD
Voetbalplaatjes ruilen in de kantine van Rohda '76 uit Bodegraven. Een voorbeeld van de sociale dimensie van sport.

modatie van vandaag is de aanwezigheid van grote schermen prominent en op de tribunes zitten de toeschouwers paraat met hun tablets en telefoons om hun eigen waarnemingen in te bedden in een stroom aan gegevens, beelden en commentaren. Op de sportschool, hardlopend in het park of thuis fietsend op de rollerbank voor een televisie met een virtuele Mont Ventoux voor je neus, overall rukken de digitale media op. Online ontstaan loopgroepjes, worden er fietsroutes uitgewisseld, prestaties vergeleken. Wat is het verbindend element in al die uiteenlopende trends en wat betekent die invloed van digitale en online media voor de sportaccommodatie van de toekomst?

DE TOEKOMST LIJKT SOCIAAL EN DIGITAAL

Het eerste wat opvalt is de steeds verfijndere verweving van het gezamenlijk beleven van sport (actief of als toeschouwer) en via media opgewekte ervaringen. En het tweede is dat al de verschillende kanten die aan sportbeleving zitten (de mythische, de actieve en de sociale) meer en meer gecombineerd worden. Je kunt je niet aan de indruk onttrekken dat het fysieke gebouw zich meer en meer zou moeten aanpassen aan die tendens. Waarschijnlijk door het concept van een sportaccommodatie uit te breiden en naast een fysieke dimensie er ook een programmatiese aan te verbinden. Door de relatie tussen breedtesport en topsport te intensiveren. Door het actief bedrijven van sport en het kijken naar sport beter te combineren. Door het kijken naar sport door de programmering van het gebouw en de inzet van media een gevarieerder sociaal gebeuren te maken, waarin niet alleen de toppers de norm zijn, maar ook de zichzelf overwinnende para-atleten en amateurs belangrijk zijn. Pokémon Go, dat een virtueel spel vermengt met de reële wereld (ook wel augmented reality genoemd) kan als voor-

FOTO: FIETS

Thuis op de fiets een berg beklimmen met behulp van digitale media.

beeld dienen om fans bij de spelers en de club te betrekken. Of ze naar een op het laatst bekend gemaakte locatie te lokken, en een partijtje te laten spelen met of tegen hun helden. De combinatie van een fysieke activiteit, sociale media en augmented reality kan zelfs tot nieuwe vormen van sport en spel aanleiding geven; en waarom zou het sportgebouw van de toekomst die niet zelf ontwikkelen? De uitdaging is om de sportieve mogelijkheden hiervan niet alleen commercieel te benutten, maar ook te zien als kansen voor sociale innovatie en cohesie, en voor gezondheid.

“

BIJ CLUBLIEFDE OF VERERING VAN KAMPIOENEN SPELEN MAGISCHE EN TRIBALE SENTIMENTEN MEE

Stel je een dag voor waar in een sporthal honderden rollebancs staan opgesteld en mensen in bijvoorbeeld Zoetermeer vanaf de tribune, juichend voor hun buurman of moeder, op groot scherm kunnen zien hoe het stilstaande peloton een virtuele Mont Ventoux beklimt. De winnaar krijgt een superfiets en een hotelarrangement naar Aix en Provence. Uiteraard kun je in allerlei categorieën meedoen en winnen. Want uitrijden is al heroïsch. En waarom zou het sportgebouw niet zo uitgerust zijn dat de geleverde kilowatts door al die zwoegende fietsers aan het elektriciteitsnet geleverd kan worden? Bijvoorbeeld ten behoeve van energiereke-

ning van de school voor speciaal onderwijs in de buurt? Als je kijkt naar wat mensen bindt aan sportbeoefening en het volgen van sport en in het midden daarvan de sportaccommodatie ziet, dan lijkt het in de toekomst te draaien om het woord interactief. Niet in de ouderwetse betekenis van klikken met een muis in een menuutje voor een scherm, maar in de werkelijke, uitgebreide betekenis van het woord. Dat wil zeggen dat de nadruk op activeren ligt, zowel fysiek als sociaal. Want met het voorvoegsel 'inter' wordt niet de relatie tussen individu en apparaat, maar de relatie tussen mensen en groepen mensen aangeduid. Sport accommoderen is niet hetzelfde als een ontwerp voor een gebouw maken. Een sportaccommodatie ontwerpen betekent in de toekomst misschien wel een flexibele en deels tijdelijke structuur bedenken die logisch volgt uit een programma dat met sportclubs, overheden, ondernemers en losse particuliere initiatieven wordt ontwikkeld. Meer een netwerk dat sport in alle verschijningsvormen accommodeert door middel van activiteiten, media en installaties, dan alleen maar een vaste locatie met muren, een dak en een parkeerplaats. Form follows function was het klassieke modernistische adagium, voor de sportaccommodatie van de toekomst zou wel eens kunnen gelden form follows interactivity.